

CPE

Clasele 5-8 CARTEA PENTRU ELEVI

Respect pentru oameni și cărți

Ion Creangă

AMINTIRI

DIN COPILĂRIE

Cuvânt-înainte și note de
Nicolae Manolescu



CARTEA ROMÂNEASCĂ

Cuprins

Cuvânt-înainte de Nicolae Manolescu	7
Ion Creangă – extras din <i>Istoria literaturii române</i> pe înțelesul celor care citesc, de Nicolae Manolescu	9
I	19
II	37
III	59
IV	85

ION CREANGĂ

(10 iunie 1839 - 31 decembrie 1889)



Receptarea critică a operei lui Creangă a implicat mereu, de-a lungul unui secol, de la Iorga și Ibrăileanu la Călinescu și Valeriu Cristea, trei dihotomii, care au părut și mai par și astăzi greu de conciliat: este Creangă un scriitor „poporal”, sau unul „cult”, este el, apoi, un scriitor „exponențial”, sau unul „universal”, în fine, este „un talent necioplit”, sau unul „de șapte ori lămurit în foc și ciocănit cu răbdare”. Toate trei contrastele pot fi lesne documentate bibliografic. Dintre ele, doar ultimul, acela referitor la talent, pare să nu mai aibă credit. Noi vorbim astăzi de geniul artistic al povestitorului.

Celelalte contraste continuă să divizeze critica. Mai mult, ele au fost în asemenea măsură internalizate în subconștientul criticii, încât nu mai sunt simțite ca dihotomii. Exemplul clasic este al lui Călinescu, care deschide **Viața lui Creangă** din 1938 cu câteva pagini despre „tabloul antropologic și etnografic desăvârșit” pe care opera humuleșteanului l-ar oferi, pagini absolut minunate, dar în contradicție cu ideea de „rabalaisianism cărturăresc” și de „copilărie a copilului universal” susținută tot acolo cu aplombul critic binecunoscut. O sugestie, în stare a ne determina să renunțăm la a-l citi

dihotomic pe Creangă, găsim în cartea lui Constantin Trandafir intitulată **Spectacolul lumii**. Criticul a pornit de la teza lui M. Bahtin despre „cultura populară a râsului” și a nimerit imediat familia lărgită de spirite de care Creangă aparține, aceea a lui Rabelais, firește, deja pomenit de Iorga și Călinescu, dar și a lui Chaucer și Boccaccio, maștri ai carnavalescului, ai ludicului ca sărbătoare populară care le dublează pe cele religioase oficiale, oferind spectacolul enorm și parodic al unei lumi pe dos. Ideea reface unitatea fundamentală a unei opere împărțite, atât de critici, cât și de editori, în mai multe capitole, diferite unele de altele: basmele, povestirile propriu-zise, povestirile cu caracter didactic sau anecdotic, **Amintirile din copilărie**. În fond, proza lui Creangă are aceeași natură, de la mic la mare, în capodopere ca și în scrieri ocazionale. Fantastice sau realiste, inspirate de vechea nuvelă renascentistă sau de arta memorialistică a lui Negruzzi, scrise într-o limbă curat moldovenească sau într-una de fabricație proprie, peste toate se întinde un spirit de farsă, o jovialitate nestăpânită, care fac să cadă barierele dintre moral și imoral, cuviincios și necuviincios, virtute și viciu. De Sanctis spune despre Boccaccio că e interesat



Coperta ediției *Povești, amintiri, povestiri* apărute în celebra colecție *Biblioteca pentru toți*, 1967

exclusiv de neprevăzutul, insolitul și fortuitul împrejurărilor și faptelor zugrăvite. Și tot De Sanctis: „Pentru ca râsul să cuprindă ironie, inteligență, el trebuie să aibă o intenție și un înțeles, trebuie să fie comic. Comicalul dă acestei lumi fizionomia și seriozitatea ei.” Lumii lui Creangă, la fel ca și lumii lui Boccaccio. Fizionomia și seriosul lumii lui Creangă se datorează unui proces de laicizare. Fatalității și necesității de ordin religios le ia locul acțiunea fortuită a unor factori pur umani.

Noi nu mai citim de mult **Amintirile din copilărie** ca pe o operă literară. Le știm pe dinafară, cel puțin pe fragmente, dacă nu în totalitate. Le recunoaștem ca pe puține altele: e de ajuns să auzim primele cuvinte ca restul să vină de la sine. O astfel de lectură liturgică ne mai solicită doar Caragiale și Eminescu. Cel mai memorabil *incipit* din întreaga noastră literatură este acela al părții a doua a **Amintirilor**, pe care l-am auzit prima oară în clasele primare. Clasicismul lui Creangă constă și în felul de a face de neuitat exprimări în fond banale precum „Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul” sau „Bădița Vasile cel cuminte, harnic și rușinos ca o fată mare”. Și oare nu începem prin a crede că prima noastră iubire a fost ca Smărăndița popei, „o zgâtie de copilă ageră la minte”? Sau că fiecare dintre noi a fost, la vârsta aceea, „un băiat prizărit, rușinos și fricos și de umbra lui”? În piatra dură a lexicului lui Creangă proverbele par sculptate pentru eternitate. Destule dintre aceste sintagme norocoase s-au despărțit de contextul lor și circulă de capul lor prin lume. Le simțim ca fiind ale lui Creangă. Dar le folosim pentru trebuințe proprii. Despre orice găsim în Creangă vorba nimerită. Chiar dacă limba are nevoie de glose, mai ales în manualul de școală, iar sensul unor cuvinte ne scapă, ne bucurăm de ea spontan, ca și de a lui Caragiale. Paradigmatice au devenit întâmplările povestite, relativ puține la număr, dar de neuitat. Copilăria humuleșteanului nu mai are nimic în comun cu a noastră, ca să nu mai vorbim de a copiilor de astăzi. Și, deși luate în sine, întâmplările nu au nimic extraordinar, le ținem minte ca pe puține altele. Poate și pentru că cele opt, atâtea sunt, din primele



Secvență din filmul *Amintiri din copilărie*, regizat de Elisabeta Bostan, 1964

două părți ale **Amintirilor**, le citim prima oară în clasele mici, la vârsta pe care o are protagonistul lor. Nu sunt sigur că, dacă le-am descoperi în liceu, memoria noastră ar funcționa la fel. Creangă însuși nu mai are același haz când evocă, în partea a treia și a patra, o altă vârstă. Poate că era bine ca genialul humuleștean să fi ascultat de propria recomandare: „Hai mai bine despre copilărie să povestim, căci ea singură este veselă și nevinovată.”

Nicolae Manolescu – *Istoria literaturii române pe înțelesul celor care citesc*, Editura Paralela 45, 2014

I

Stau câteodată și-mi aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre pe când începusem și eu, dragă-liță-Doamne, a mă ridica băiețaș la casa părinților mei, în satul Humulești, din târg drept peste apa Neamțului; sat mare și vesel, împărțit în trei părți, care se țin tot de una: Vatra satului, Delenii și Bejenii.

Ș-apoi Humuleștii, și pe vremea aceea, nu erau numai așa, un sat de oameni fără căpătâi, ci sat vechi răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvântului: cu gospodari tot unul și unul, cu flăcăi voinici și fete mândre, care știau a învăța și hora, dar și suveica, de vuia satul de vatale în toate părțile; cu biserică frumoasă și niște preoți și dascăli și poporeni ca aceia, de făceau mare cinste satului lor.

Și părintele Ioan de sub deal, Doamne, ce om vrednic și cu bunătate mai era! Prin îndemnul său, ce mai pomi s-au pus în țintirim, care era îngrădit cu zăplaz de bârne, streșinit cu șindilă, și ce chilie durată s-a făcut la poarta bisericii pentru școală; și-apoi, să fi văzut pe neobositul părinte cum umbla prin sat din casă în casă, împreună cu bădița Vasile a Ilioaei, dascălul bisericii, un holtei zdravăn, frumos și voinic, și sfătuia pe oameni să-și dea copiii la învățătură. Și unde nu s-au adunat o mulțime de băieți și fete la școală, între care eram și eu, un băiat prizărit, rușinos și fricos și de umbra mea.

Și cea dintâi școlăriță a fost însăși Smărăndița popii, o zgâtie de copilă ageră la minte și așa de silitoare, de întrecea mai pe toți băieții și din carte, dar și din nebunii. Însă părintele mai în toată ziua da pe la școală și vedea ce se petrece... Și ne pomenim într-una din zile că părintele vine la școală

și ne aduce un scaun nou și lung, și după ce-a întrebat de dascăl, care cum ne purtăm, a stat puțin pe gânduri, apoi a pus nume scaunului – Calul Balan – și l-a lăsat în școală.

În altă zi ne trezim că iar vine părintele la școală, cu moș Fotea, cojocarul satului, care ne aduce, dar de școală nouă, un drăguț de biciușor de curele, împletit frumos, și părintele îi pune nume .Sfântul Nicolai., după cum este și hramul bisericii din Humulești... Apoi pofteste pe moș Fotea că, dacă i-or mai pica ceva curele bune, să mai facă așa, din când în când, câte unul, și ceva mai grosuț, dacă se poate... Bădița Vasile a zâmbit atunci, iară noi, școlarii, am rămas cu ochii holbați unii la alții. Și a pus părintele pravilă și a zis că în toată sâmbăta să se procitească băieții și fetele, adică să asculte dascălul pe fiecare de tot ce-a învățat peste săptămână; și câte greșeli va face să i le însemne cu cărbune pe ceva, iar la urma urmelor, de fiecare greșeală să-i ardă școlarul câte un sfânt-Nicolai. Atunci copila părintelui, cum era sprintară și plină de incuri, a bufnit în răs. Păcatul ei, sărmana!

— Ia, poftim de încalecă pe Balan, jupâneasă! zise părintele, de tot posomorât, să facem pocinog sfântului Nicolai cel din cui.

Și cu toată stăruința lui Moș Fotea și a lui bădița Vasile, Smărăndița a mâncat papara, și pe urmă ședea cu mâinile la ochi și plângea ca o mireasă, de sărea cămășa de pe dânsa. Noi, când am văzut asta, am rămas înlemniți. Iar părintele, ba azi, ba mâine, aducând pitaci și colaci din biserică, a împărțit la fiecare, de ne-a îmblânzit, și treaba mergea strună; băieții schimbau tabla în toate zilele, și sâmbăta procitanie.

Nu-i vorbă, că noi tot ne făceam felul, așa, câteodată; căci, din bățul în care era așezată fila cu cruce-ajută și buchile scrise de bădița Vasile pentru fiecare, am ajuns la trătăji, de la trătăji la ceaslov, ș-apoi, dă, Doamne, bine! în lipsa părintelui și a dascălului intram în ținterim, țineam ceaslovul deschis, și, cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele, și, când clămpăneam ceaslovul, câte zece-douăzeci de suflete prăpădeam deodată; potop era pe capul muștelor! Într-una din zile, ce-i vine părintelui, ne caută

ceasloavele și, când le vede așa sângerate cum erau, își pune mâinile în cap de necaz. Și cum află pricina, începe a ne pofti pe fiecare la Balan și a ne mângâia cu sfântul ierarh Nicolai pentru durerile cuvioaselor muște și ale cuvioșilor bondari, care din pricina noastră au pătimit.

Nu trece mult după asta, și-ntr-o zi, prin luna lui mai, aproape de Moși, îndeamnă păcatul pe bădița Vasile tântul, că mai bine nu i-oi zice, să pună pe unul, Nic-a lui Costache, să mă procitească. Nică, băiat mai mare și înaintat în învățatură până la genunchiul broaștei, era sfădit cu mine din pricina Smărăndiței popii, căreia, cu toată părerea mea de rău, i-am tras într-o zi o bleandă, pentru că nu-mi da pace să prind muște... Și Nică începe să mă asculte; și mă ascultă el, și mă ascultă, și unde nu s-apucă de însemnat la greșeli cu ghiotura pe o draniță: una, două, trei, până la douăzeci și nouă. „Măi!!! s-a trecut de șagă, zic eu, în gândul meu; încă nu m-a gătit de ascultat, și câte au să mai fie!” Și unde n-a început a mi se face negru pe dinaintea ochilor și a tremura de mânios... Ei, ei! acu-i acu. „Ce-i de făcut, măi Nică?” îmi zic eu în mine. Și mă uitam pe furiș la ușa mântuirii și tot scăpăram din picioare, așteptând cu neastâmpăr să vină un lainic de școlar de afară, căci era poruncă să nu ieșim câte doi deodată; și-mi crăpa măseaua-n gură când vedeam că nu mai vine, să mă scutesc de călăria lui Balan și de blagoslovenia lui Nicolai, făcătorul de vânătaii. Dar adevăratul sfânt Nicolai se vede că a știut de știrea mea, că numai iaca ce intră afurisitul de băiat în școală. Atunci eu, cu voie, fără voie, plec spre ușă, ies repede și nu mă mai încurc primprejurul școlii, ci o iau la sănătoasa spre casă. Și când mă uit înapoi, doi hojmălăi se și luaseră după mine; și unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele; și trec pe lângă casa noastră, și nu intru acasă, ci cotigesc în stânga și intru în ograda unui megieș al nostru, și din ogradă în ocol, și din ocol în grădina cu păpușoi, care erau chiar atunci prășiți de-al doilea, și băieții după mine; și, până să mă ajungă, eu, de frică, cine știe cum, am izbutit de m-am îngropat în țărână la rădăcina unui păpușoi. Și Nic-a lui Costache, dușmanul meu, și

cu Toader a Catinăi, alt hojmălău, au trecut pe lângă mine vorbind cu mare ciudă; și se vede că i-a orbit Dumnezeu de nu m-au putut găbui. Și de la o vreme, nemaiauzind nicio foșnitură de păpușoi, nicio scurmătură de găină, am țâșnit odată cu țărna-n cap, și tiva la mama acasă, și am început a-i spune, cu lacrimi, că nu mă mai duc la școală, măcar să știu bine că m-or omorî!

A doua zi însă a venit părintele pe la noi, s-a înțeles cu tata, m-au luat ei cu binișorul și m-au dus iar la școală. „Că, dă, e păcat să rămâi fără leac de învățătură, zicea părintele; doar ai trecut de buchelu-deazla și bucherițazdra: ești acum la ceaslov, și mâine-poimâine ai să treci la psaltire, care este cheia tuturor învățăturilor, și, mai știi cum vine vremea? poate să te faci și popă aici, la biserica Sfântului Nicolai, că eu pentru voi mă strădănuiesc. Am o singură fată ș-oi vedea eu pe cine mi-oi alege de ginere.”

Hei, hei! când aud eu de popă și de Smărăndița popii, las muștele în pace și-mi iau alte gânduri, alte măsuri: încep a mă da la scris, și la făcut cadelnița în biserică, și la ținut isonul, de parcă eram băiat. Și părintele mă ia la dragoste, și Smărăndița începe din când în când a mă fura cu ochiul, și bădița Vasile mă pune să ascult pe alții, și altă făină se macină acum la moară. Nic-a lui Costache, cel răgușit, balcâz și răutăcios, nu mai avea stăpânire asupra mea.

Dar nu-i cum gândește omul, ci-i cum vrea Domnul. Într-una din zile, și chiar în ziua de Sfântul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul. Se zicea că are să treacă Vodă pe acolo spre mănăstiri. Și bădița Vasile n-are ce lucra? Hai și noi, măi băieți, să dăm ajutor la drum, să nu zică Vodă, când a trece pe aici, că satul nostru e mai leneș decât alte sate. Și ne luăm noi de la școală și ne ducem cu toții. Și care săpau cu cazmalele, care cărau cu țărăboanțele, care cu căruțele, care cu covețile, în sfârșit, lucrau oamenii cu tragere de inimă. Iar vornicul Nic-a Petricăi, cu paznicul, vătămanul și câțiva nespălați de mazili se purtau printre oameni de colo până colo, și când deodată numai iaca vedem în prund câțiva oameni clăie peste grămadă, și unul

din ei mugind puternic. „Ce să fie acolo?” ziceau oamenii, alergând care de care din toate părțile.

Pe bădița Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul, îl cetluiu acum zdravăn și-l puneau în cătușe, să-l trimită la Piatra... laca pentru ce scosese atunci vornicul oamenii la clacă. Așa, cu amăgele, se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste... Afurisită priveliște mai fu și asta! Flăcăii ceilalți pe dată s-au făcut nevăzuți, iară noi, copiii, ne-am întors plângând pe la casele noastre. „Afurisit să fie câinerul de vornic, și cum a ars el inima unei mame, așa să-i ardă inima Sfântul Foca de astăzi, lui și tuturor părtașilor săi!” blestemau femeile din sat, cu lacrimi de foc, în toate părțile. Iar mama lui bădița Vasile își petrecea băiatul la Piatra, bocindu-l ca pe un mort! „Las', mamă, că lumea asta nu-i numai cât se vede cu ochii, zicea bădița Vasile mângâind-o; și în oaste trăiește omul bine, dacă este vrednic. Oștean a fost și Sfântul Gheorghe, și sfântul Dimitrie, și alți sfinți mucenici, care au pătimit pentru dragostea lui Hristos, măcar de-am fi și noi ca dânșii!”

Ei, ei! pe bădița Vasile l-am pierdut; s-a dus unde i-a fost scris. Și părintele Ioan umbla acum cu pletele în vânt să găsească alt dascăl, dar n-a mai găsit un bădița Vasile, cuminte, harnic și rușinos ca o fată mare. Era în sat și dascălul Iordache, fărânitul de la strana mare, dar ce ți-i bun? Știa și el glasurile pe dinafară de biserică, nu-i vorbă, dar clămpănea de bătrân ce era; și-apoi mai avea și darul suptului... Așadar, școala a rămas pustie pentru o bucată de vreme, și câțiva dintre noi, care ne țineam de părintele Ioan, calea-valea: biserica deschide pe om. Duminicile bâzâiam la strană, și hârști! câte-un colac! Și, când veneau cele două ajunuri, câte treizeci-patruzeci de băieți fugeau înaintea popii, de rupeam omătul de la o casă la alta, și la Crăciun nechezam ca mânzii, iar la Bobotează strigam chiraleisa de clocotea satul. Și, când ajungea popa, noi ne așezam în două rânduri și-i deschideam calea, iară el își trăgea barba și zicea cu mândrie către gazdă:

— Aiștia-s mânzii popii, fiule. Niște zile mari ca aceste le așteaptă și ei, cu mare bucurie, tot anul. Gătitu-le-ați ceva bob fiert, găluște, turte cu julfă și vărzare?